

Володимир КОВАЛЬЧУК (Київ)

**БОЇ ТА СУТИЧКИ МІЖ УКРАЇНСЬКИМИ ПОВСТАНЦЯМИ
ТА РАДЯНСЬКИМИ “МОЛДАВСЬКИМИ”
ПАРТИЗАНСЬКИМИ З’ЄДНАННЯМИ
(ПІВДЕННА ВОЛИНЬ, КІНЕЦЬ 1943 – ПОЧАТОК 1944 РОКІВ)**

Протистояння між підрозділами Української повстанської армії (УПА)/оунівськими боївками й радянськими партизанськими формуваннями наприкінці 1943 – на початку 1944 рр. у прифронтівій (радянсько-німецькій) зоні, а саме на теренах південної частини Великої Волині – маловивчена сторінка Другої світової війни. Наукових розвідок про конкретні бої та сутички на тих теренах вельми бракує, хоча, за слушним спостереженням дослідниці Альбіни Носкової, на ту пору “на Волині... йшла справжня міжусобна партизанська війна. Тут діяли не лише загони ОУН–УПА, але й польські загони різного політичного спрямування, радянські партизанські з’єднання, які прибули зі східних районів УРСР, багатонаціональні загони поляків і українців про-радянської орієнтації, а також радянські військовослужбовці, що втекли з полону до різних загонів”¹.

Як відомо, на рубежі 1943–1944 рр. Шумський, Кременецький і Лановецький райони у значній мірі контролювали українські повстанці, ці території за своїм устроєм нагадували окрему державу². Ліси довкола с. Антонівців через велику концентрацію повстанських об’єктів (млини, хлібопекарні, м’ясопереробні та шевські цехи, швейні й бондарські майстерні, миловарня та ін.) називали “Антоновецькою республікою”³. До того ж, у с. Залісцях на Шумщині працювала школа політичних інструкторів, коло неї (на хут. Зелений Дуб) – підстаршинська школа, а в прикордонному с. Майдані (нині – Дубнівський район Рівненської області, на кордоні з Шумським) – саперна школа УПА⁴.

¹ Носкова А. Украинские националисты в борьбе за “Соборную Украину” // Новая и новейшая история. – 2013. – № 3. – С. 135.

² Ось як написав про ті краї командир Сумського партизанського з’єднання Сидір Ковпак: “Думав, що бійці хоча б трохи відпочинуть у шумських лісах, а тут націоналістів розвелось стільки, що кинь [камінця] в собаку, а попадеш у націоналіста. Доводиться по лісу маневрувати”. (Партизанская война на Украине: Дневники командиров партизанских отрядов и соединений. 1941–1944 / Колл. состав. О. В. Бажан, С. И. Власенко, А. В. Кентий, Л. В. Легасова, В. С. Лозицкий. – М., 2010. – С. 69).

³ Стародубець Г. М. Українське повстанське запілля (друга пол. 1943 – поч. 1946 років). – Тернопіль, 2006. – С. 83; Скорупський М. Туди, де бій за волю. – К., 1992. – С. 214; Пукач В., Олещук І. За свободу і соборність України. – Тернопіль, 2012. – С. 15.

⁴ Скорупський М. Туди, де бій за волю. – С. 208–210, 212.

Попри насиченість теренів південної частини Великої Волині повстанцями, відомостей про конкретні назви упівських підрозділів, їхній чисельний склад небагато. Знаємо лише, що на Кременеччині діяли підрозділи куреня Івана Климишина-“Крука”⁵. Також, станом на 7 січня 1944-го, в Дубнівському р-ні (с. Обгів, нині – с. Соснівка на кордоні з Шумським районом) перебували підрозділ “Данька” і курінь Максима Скорупського-“Макса”. Останній складався з трьох сотень УПА. Однією з них командував сам Скорупський, очільники двох інших – Семен Котик-“Докс” і Роман Шушкевич-“Бурлаченко”⁶. Джерела повідомляють і про сотню “Панаса”, що в першій половині лютого оперувала на Дубнівщині, а в другій половині – у кременецьких лісах. Десь тоді на Кременеччині діяла сотня “Гамалії”, а на Почаївщині – підрозділ “Данька”⁷. Орієнтовно між січнем і березнем 1944 р. Лановеччиною рейдували сотні Ярослава Білинського-“Бистрого” (раніше перебували в курені “Кропиви”) та “Боруна”⁸.

До речі, після реорганізації УПА в січні 1944 р., коли утворилася УПА–Південь, усе її керівництво разом зі штабом, охороною і зв’язковими перебувало в околицях села Майдан, неподалік штабу “Енея”⁹. З лютого й упродовж кількох наступних місяців, за даними двох радянських джерел, штаб ВО “Богун” (“Південної групи УПА”), а також великі підрозділи на чолі з Петром Олійником-“Енеєм” були вже в іншому місці – на захід від шумських лісів, у Кременецькому районі¹⁰.

З якими радянськими чинниками могли вступати в боротьбу означені вище підрозділи українських повстанців? Якщо твердити про радянських партизанів, то це насамперед Перше (командир В. Андреев) та Друге (командир Я. Шкрябач) молдавські з’єднання (далі – 1 МРПЗ, або андріївці; 2 МРПЗ, або шкрябачівці). Хоча вони рейдували південною Рівненщиною та північною Тернопільщиною, про діяльність цих структур історіографія чомусь

⁵ Є дані, що цей підрозділ 1943-го очолював “Бурсак”. Див.: *Мазурець С. Повстанськими стежками: Розповідь очевидця.* – Луцьк, 2002. – С. 169.

⁶ *Скорупський М.* Туди, де бій за волю. – С. 209.

⁷ Там само. – С. 216; Повідомлення С. Савченка заступнику наркома НКВС СРСР Б. Кобулову (від 25.05.1944 р.) // *Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны: Документы: В 2 т.* – М., 2012. – Т. 2: 1944–1945 / Под ред. А. Н. Артизова. – С. 227; *Мазурець С. Повстанськими стежками.* – С. 169.

⁸ *Савка Б.* Ходили в рейди повстанці // *Заведнюк В. Ф.* Вони вмирали, їм сурми не грали... (документи, спогади, коментарі). – Тернопіль, 2000. – С. 402.

⁹ *Жив’юк А. А., Марчук І. В.* Від “Дерманської республіки” до “Дерманської трагедії”: Нариси історії українського визвольного руху в Дермані на Волині. – Рівне, 2011. – С. 52–53.

¹⁰ З протоколу допиту члена ОУН Кутковця І. Т. полковником НКВС УРСР Задосю (від 1.02.1944 р.) // *Украинские националистические организации...* – Т. 2. – С. 17; Доповідь наркома НКВС СРСР Л. Берії для Й. Сталіна, В. Молотова (від 3.05.1944 р.) // *Теория и практика западноукраинского национализма в документах НКВД, МВД и МГБ СССР (1939–1956): Сб. документов / Сост. Н. И. Владимирцев, В. Д. Кривец и др.* – М., 2010. – С. 99; Зі спецповідомлення С. Савченка для наркома НКВС СРСР В. Меркулова (від 1.03.1944 р.) // *Украинские националистические организации...* – Т. 2. – С. 59; Довідка В. Рясного для заступника наркома НКВС СРСР В. Чернишова (від 2.03.1944 р.) // Там само. – С. 61.

Бої та сутички між українськими повстанцями та радянськими “молдавськими”...

“забула”. Так, зі стенограми лекції Г. Кузовкова внесок в історію України обох молдавських з’єднань не зрозумілий¹¹. У нарисі В. Андреева про 1 МРПЗ – жодного натяку на його протистояння з УПА¹². Кількома штрихами рейди 2 МРПЗ українськими теренами описав Д. Єлін¹³. Очільник даного з’єднання Я. Шкрябач зробив це майстерніше, проте рукопис його праці “атакували” радянські рецензенти. Автори-упорядники тематичного науково-довідкового видання історію обох формувань охарактеризували, проте на їхні сутички з УПА навіть не натякнули¹⁴.

Які причини такого “забуття” про 1 і 2 МРПЗ? На наш погляд, багатьох дослідників могло віднадити слово “молдавський” у їхніх назвах (подумали, що до історії України такі стосунку не мають). А ще, напевне, декого збивала з пантелику неповнота масиву джерел, що зафондований у Центральному державному архіві громадських об’єднань (головний осередок збереження документів молдавських з’єднань в Україні). Для порівняння, в Архіві суспільно-політичних організацій Республіки Молдова (АСПО РМ), що у м. Кишиневі, історію молдавських з’єднань (переважно – 2 МРПЗ) репрезентують тисячі архівних документів. Вони акумульовані у фонді № 3820. Ці джерела практично не вводилися до наукового обігу ні в Молдові, ні за її межами.

Як засвідчують документи з АСПО РМ, у перший місяць 1944 р. вступати у відкриті бої на півдні Великої Волині не входило в плани ні 1 та 2 МРПЗ, ні підрозділів УПА/боївки ОУН. “Орієнтуючись за допомогою розвідки (до 30-и чол.) ... вони пройшли практично кожне село. Боїв із німцями уникали, частково уникали й зіткнень із відділеннями УПА”¹⁵, – пишеться про молдавських партизанів в оунівському документі. До речі, аби не провокувати гнів цивільного населення, молдавани оперували під виглядом українських повстанців. “Прикриваючися нашим ім’ям, їм удалося перейти через села Кунів, Вілію, Переморівку, Велику Мощаницю і Обгів”¹⁶, – згадував про прохід після Водохреща (19 січня 1944 р.) чотирьох сотень “большевицьких партизанів” сотенний УПА Максим Скорупський-“Макс”. Хоча українські повстанці теж використовували конспіративний прийом із перевдяганням (“Я дав наказ козакам понашивати червоні ленти, а відділу дав назву «Чапаєва», [Андрі]ївського з’єднання”¹⁷, – згадував командир одного

¹¹ Кузовков Г. В. Партизанський рух на Україні в період Великої Вітчизняної війни. – К., 1951. – 35 с.

¹² Андреев В. Первое Молдавское // Партизаны вспоминают... / Состав.-ред. Д. Елин. – Кишинев, 1980. – С. 11–43.

¹³ Елин Д. Д. Партизаны Молдавии. – К., 1974. – С. 97–108 и др.

¹⁴ Україна партизанська. Партизанські формування та органи керівництва ними. 1941–1945 / Авт.-упоряд. В. С. Лозицький, О. В. Бажан, А. В. Кентій, О. С. Ткач та ін. – К., 2001. – С. 18, 88–90, 110–111.

¹⁵ [Б. авт.] Нарис огляду подій, життя та боротьби під радянською окупацією з січня 1944 р. по липень 1944 р. (від 14.08.1944 р.) // Украинские националистические организации... – Т. 2. – С. 280.

¹⁶ Скорупський М. Туди. де бій за волю. – С. 211.

¹⁷ Літопис УПА. Нова серія. – К.; Торонто, 2012. – Т. 8: Волинь, Полісся, Поділля: УПА та Запілля 1944–1946: Документи і матеріали / [Упоряд. С. Кокін, О. Вовк]. – С. 536–537.

з підрозділів куреня Остапа Саблюка-“Качана” УПА–Південь про візит до шумських лісів на початку 1944-го), уникнути кількох резонансних сутичок із молдаванами таки не вдалося.

18 січня 1944 р. 2 МРПЗ звело бій із куренем та однією сотнею українських повстанців у чеській колонії Красільно. О 14-й год. повстанці, опорним пунктом яких було сусіднє с. Корито (Млинівський р-н Рівненської обл.), оточили колонію. Розпочали обстріл. Партизани не відповідали, тож повстанці почали підходити до колонії ближче. Коли залишалося 50–100 м, шкрябачівці застрекотіли по ворогах із кулеметів й автоматів. “Нападники шарпнулися назад, тягнучи за собою вбитих і поранених, багатьох покинули”. За півгодини бандерівці побігли в другу атаку, цього разу зі скандуванням гасел “Слава Україні!”, “Слава героям!”. Молдавани знову їх підпустили ближче, а далі перейшли в контратаку. Вона закінчилася за 3 км від Красільного. Впродовж бою, за різними оцінками, радянські партизани вбили від 17-ти до 27-ми чол., у тому числі одного сотенного, кількох чотових. Ще 22-х чи 28-х осіб вони захопили в полон. Про втрати шкрябачівців у їхніх документах не повідомляється¹⁸. У “фантастичній” інтерпретації члена цього з’єднання Д. Єліна хід бою в Красільному виглядає інакше. На думку автора, він відбувся не 18, а 20 січня. Бандерівців (їх спеціально перекинули з навколишніх районів) налічувалося до тисячі. Повторно бандерівці нібито не атакували. Єлін також навів свідчення деяких із полонених. Нібито ці націоналісти сказали, що їх примусово напередодні бою мобілізували до УПА під загрозою смерті, а про своїх командирів нічого не знають, бо ті – не місцеві¹⁹.

24 чи 25 січня у с. Коханці (розташовувалося на межі двох р-нів – Радивилівського Рівненської обл. і Кременецького Тернопільської) 2 МРПЗ звело ще один кривавий бій із українськими повстанцями. Спершу останні обстрілювали село з гармат 45-го й 47-го калібрів. Розраховували на психологічний ефект, адже гармати, зняті з підбитих та згорілих танків і встановлені на саморобні дерев’яні лафети, “стріляли” тільки камінням. Не дочекавшись на відповідь, декілька сотень повстанців оточили Коханку та заходилися обстрілювати село з кулеметів і гвинтівок. Однак суперники знову не відреагували. Тож надвечір командування українців вдалося до рішучіших дій – скерувало сотню на загін ім. Ворошилова. Останній відповів масованим вогнем з автоматів і кулеметів. Оговтавшись від щільного обстрілу, вцілілі повстанці “накрили” село запалювальними кулями. За лічені години вигоріло більше десяти хат, у тому числі кілька власних складів. Далі розпочали ще одну атаку на Коханку. Цього разу набігали з різних сторін. Як тільки радянські партизани дали відсіч, повстанці “взяли під приціл” їхній обоз на околиці села. Та ворошиловці відреагували контратакою, що переросла в запеклу перестрілку. Стрілянина з обох сторін припинилася аж пізно ввечері. Якщо вірити радянським даним, молдавани вбили тридцятьох осіб, захопили у ворога два кулемети й сотню гвинтівок. Про втрати шкрябачівців у радянських документах відомостей немає. Оскільки партизани перебували між позиціями невідомого

¹⁸ АСПО РМ. – Ф. 3280. – Оп. 1. – Спр. 120. – Арк. 55 зв.; Спр. 1073. – Арк. 98–99; ЦДАГО. – Ф. 62. – Оп. 1. – Спр. 1512. – Арк. 62.

¹⁹ Єлин Д. Партизаны Молдавии. – С. 98–99.

Бої та сутички між українськими повстанцями та радянськими “молдавськими”...

великого підрозділу УПА та німецьких загонів, поспішили скористатися своїм становищем і наступного дня вирушили з місця бою в напрямку с. Софіївки (нині – Дубнівський р-н Рівненської обл.)²⁰. Отже, боєм у Коханці українські повстанці повернули 2 МРПЗ зі зручного шляху на Тернопілля й далі на Молдову, змусивши його кілька зайвих днів покружляти в Радивилівському р-ні Рівненщини, а відтак заходити на Тернопільщину з іншого боку. Назви сотень, із якими боролися на Радивилівщині, молдавани не ідентифікували. Можливо, це був курінь УПА “Грішного” (складався із сотень Івана Чубаєвського-“Прометей”, Андрія Ярмолюка-“Шпали” і “Щуки”)²¹. Проте командир 2 МРПЗ Яків Шкрібач, спираючись на відомі йому документи, зауважив, що в селах Вовкових, Добрятині та Боратині (Радивилівський і Млинівський райони) розташовувалися три значно більші упівські підрозділи – курені. Й 27 січня нібито відбувся ще один бій між націоналістами та шкрібачівцями²².

Не менш кривавий бій, як 24 січня, УПА мала з партизанами 2 лютого. Бій почався о 14-й годині поблизу с. Буглова Лановецького р-ну. Дві сотні українських повстанців з Огрисківців і стільки ж із села Люлинців обстріляли з кулеметів та мінометів представників 2 МРПЗ, що перебували в с. Буглові. В Люлинцях повстанцям удалося захопити церковну дзвіницю та двір заможного жителя на узвишші, що дало змогу пожвавити обстріл ворожих позицій. Від рясних куль (запалювальних і розривних) зайнялося кілька бугловецьких господ. Тим часом партизани, за своєю улюбленою тактикою, знову зачалися, вичікуючи на наближення супротивників. Утім, цього разу тактику націоналісти розгадали, тож командир молдаван Шкрібач наказав взводів Дроздова й групи Мухіна йти в атаку. Під прикриттям двох кулеметів і ПТР вони відтіснили повстанські сотні з Люлинців, узявши в полон п’ятьох “російських оточенців”. Далі кілька взводів шкрібачівців загнали повстанську сотню з Огрисківців до яру – між цим селом і Бугловом. Там розбили її вщент, знищивши 37 людей. Дванадцятьох узяли в полон, але дорогою до Буглова посікли їх шашками. Втрати партизанів: 3 – вбиті, 12 – поранені²³.

Всього наприкінці 1943 – узимку 1944 рр. 2 МРПЗ мало з повстанцями щонайменше 8 боїв (із них 5 – великі). В цих військових протистояннях, за радянськими даними, загинуло більше трьохсот українських націоналістів²⁴.

6 лютого 1944 р. 1 МРПЗ дало відсіч українським повстанцям (понад 160 чол.) у селі Мощаниці та навколишніх хуторах (Острозький р-н Рівненщини). Якщо вірити молдаванам, у полон до них потрапив 51 націоналіст. Своїх втрат вони не вказали²⁵.

²⁰ АСПО РМ. – Ф. 3280. – Оп. 1. – Спр. 1073. – Арк. 105–107; ЦДАГО. – Ф. 91. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 37.

²¹ [Б. авт.] Історія села Сестрятин // <http://sestryatynzosh.ho.ua/node/3> (29.05.2014 р.).

²² ЦДАГО. – Ф. 62. – Оп. 1. – Спр. 1445. – Арк. 115.

²³ АСПО РМ. – Ф. 3280. – Оп. 1. – Спр. 120. – Арк. 56 зв. – 58 зв.; Спр. 1073. – Арк. 114–116.

²⁴ Там само. – Спр. 1073. – Арк. 129.

²⁵ Там само. – Спр. 78. – Арк. 67; Спр. 994. – Арк. 5.

14 лютого, під час просування кінного взводу окремого розвідувального ескадрону цього самого з'єднання через с. Великі Загайці Шумського р-ну, його раптово атакувала повстанська піхота. З боями взвод відійшов у південно-західну частину околиці села. Згодом, за підтримки підкріплення (7-й стрілецький батальйон + два взводи бригади ім. Котовського), радянські партизани обійшли табір повстанців у селі (там налічувалося до 120–150 чол.) і після короткого бою захопили населений пункт. Загалом молдавани вбили 15 осіб, від 16-ти до 20-ти захопили в полон, а ще – здобули боєприпаси та гвинтівки²⁶. Того ж дня 3 бригада 1 МРПЗ вступила в бої ще з кількома повстанськими підрозділами, внаслідок чого зайняла села Ванжувлів, Карначівку і Борсуки (всі – в Лановецькому р-ні Тернопільщини). 15 лютого окремий розвідувальний ескадрон згаданого з'єднання мав зіткнення з 75-ма українськими повстанцями в с. Вікнини-Дуже (нині не існує, можливо, розташовувалося в Збараському р-ні), внаслідок чого партизани захопили село²⁷. Втрати сторін не відомі.

16 лютого кінно-розвідувальну групу 2-ї стрілецької бригади 1 МРПЗ на південно-західній околиці с. Борщівки (Лановецький р-н) атакувало, за різними оцінками, від 120-ти до 200-т із наявних трьох сотень українських повстанців. Хоча 5-му стрілецькому батальйонові, що прибув на підтримку андріївців, вдалося розосередити противника, проте партизани вимушено відступили в бік с. Передмірки²⁸.

Підрозділи УПА Тернопільщини вступали в бої й сутички з радянськими партизанами за умов хронічної нестачі зброї. Одні стрільці ходили з бутафорськими дерев'яними рушницями (с. Будераж, 6.02.1944 р.)²⁹. Інші – носили з собою міни, настроєні на тички. Украї бракувало патронів, автоматів. Мало на озброєнні перебувало й кулеметів³⁰.

Радянські партизани на шляху свого слідування проводили переговори з українськими націоналістами. Так, 27 січня шкрябачівці за посередництва двох жителів с. Коханки передали тамтешнім бандерівцям листа, в якому пообіцяли не чіпати їхнього штабу, якщо ті не вступатимуть у бої. Відповідь не надійшла. 27–28 січня представники 2 МРПЗ передали ще одну пропозицію про переговори, цього разу – командирові підрозділу УПА в Радивилівському р-ні “Таку”. Якщо той погодиться на обмін думками, обіцяли не чіпати знайденої повстанської м'ясарні. Чи відповів адресат – не відомо. Коли з'єднання Шкрябача перебувало в с. Комарівці Кременецького р-ну Тернопільщини, одержало листа від “полковника УПА Січового”, в якому той запропонував скласти зброю. У джерелах не повідомляється, чи партизани на цю пропозицію відреагували. 30 січня 1944 р., за 26 км на південь від Кременця, командир Шкрябач знову написав бандерівцям. Результат – не відомий. 3 лютого повстанець із УПА “Ліщина” передав “червоній частині” в Люлинцях (Лановецький р-н Тернопільської обл.) надрукованого на

²⁶ Там само. – Спр. 994. – Арк. 7.

²⁷ Там само. – Спр. 70. – Арк. 91.

²⁸ Там само. – Арк. 92; Спр. 172. – Арк. 50 зв.

²⁹ Там само. – Спр. 994. – Арк. 5.

³⁰ Там само. – Спр. 1073. – Арк. 145.

Бої та сутички між українськими повстанцями та радянськими “молдавськими”...

машинці листа з проханням про звільнення працівника бандерівської СБ “Чіпки” в обмін на вільне проходження шкрябачівців у будь-якому напрямку. Шкрябач не знав, як реагувати, адже його бійці раніше вже розстріляли “Чіпку” (це сталося в с. Кушнірівській Слобідці на Хмельниччині). Відтак, запросив уповноваженого бандерівців на перемовини. Але його письмова пропозиція залишилася без відповіді. 5 лютого бандерівці в с. Буглові Лановецького р-ну вчергове звернулися до партизанів 2-го з’єднання листовно – попросили “відпустити їхнього командира”. За це обіцяли допомогти партизанам у їхньому рейді. Реакція адресатів на чергове епістолярне звернення не відома.

До слова, 1 і 2 МРПЗ, рейдуючи південною Рівненщиною та північною Тернопільщиною, виконували десятки інших оперативних завдань Українського штабу партизанського руху (УШПР). Серед них, крім власне найголовніших – збору інформації для розвідників при штабах підрозділів діючих радянських армій щодо місць розташування ворожих військ, комунікацій, вразливих місць на лінії радянсько-німецького фронту – був і пошук схованок із повстанськими документами.

Приміром, 20 січня 1944 р. за с. Новосілками Млинівського р-ну члени 2 МРПЗ відбили в націоналістів документи “штабу УПА по Дубенському округу”. Вочевидь, йдеться про штабні документи Дубнівського куреня УПА, але підтвердити це складно, бо, наприклад, сучасник події Д. Єлін називав їх джерелами “Дубенської округи”³¹. Немає даних ні про зміст, ні про псевдоніми чи географічні назви, вжиті в документах. До того ж, за свідченням іншого джерела, “штаб УПА по Дубенському округу”³² зі “стаціонарними школами комскладу УПА, центральною поштою, складами та іншими службами” був у с. Коханка, “на кордоні” зі сусідньою Кременецщиною – місцем дії Кременецького куреня УПА, ще якийсь “окружний штаб СБ УПА” – в с. Церквиську.

27 січня 2 МРПЗ випадково натрапило на “штабні документи” невідомого змісту в с. Коханці. Через 4 дні воно захопило документи СБ одного з повстанських районів, у яких згадується с. Устечко Кременецького р-ну. Ці джерела рейдувальники вилучили на Вербовецьких хуторах Лановецького р-ну з портфеля есбіста “Чіпки”. “...Всі вони адресовані командирів СБ «Чіпці». Тут була схема СБ і штат. ... у листуванні багато розглянутих донесень підрайонних інформвідділів із резолюцією командирів та позначками про виконання. Ось один приклад: начальник підрайонного інформвідділу пише, що мешканець села Устечка, розмовляючи з іншими селянами, сказав, що затія УПА – нісенітниця й джерело біди для всього народу. Коли його попередили, щоб так не висловлювався, відповів: «Поцілуйте мене в сраку разом із Вашим Бандерою». На цьому папірці стояла резолюція-присуд – «замордувати», «Чіпка», і відмітка якогось поліція «Виконана». А ще цілі списки «замордованих», – плутано описав зміст знайденого в портфелі “Чіпки” команди 2 МРПЗ Я. Шкрябач³³. Хоча виявлені джерела він назвав “штабними

³¹ Єлін Д. Партизаны Молдавии. – С. 98.

³² АСПО РМ. – Ф. 3280. – Оп. 1. – Спр. 113. – Арк. 28.

³³ Там само. – Спр. 1073. – Арк. 113–114.

документами штабу УПА по Дубенському округу”, певна річ, цей архів сто-сується все-таки СБ Кременецького надрайону. Бо, по-перше, в документах згадується с. Устечко, а поселення з такою назвою є на Кременеччині³⁴, по-друге, фігурує повстанський псевдонім “Чіпка”, а з інших джерел відомо, що носія такого псевдоніма шкрябачівці затримали в районі с. Буглова³⁵, що по сусідству, на Лановеччині.

1 МРПЗ, у ніч на 15 лютого в с. Борсуках чи с. Ванжулові (обидва – Лановецький район), також захопило документи якогось “штабу”³⁶ націоналістів. Наступного дня (чи 17 лютого?) третя стрілецька бригада з’єднання реквізувала “бендеровський штаб з цінними документами” у с. Плисках³⁷ на Лановеччині. А між 18 та 22 лютого в операції за участю уповноваженого особливого відділу загону ім. Суворова Григорія Храмова здобуто таємні документи невідомої сотні³⁸ УПА в районі с. Передмірки.

Загалом, “розшифровувати” численні згадки в партизанських документах про виявлені повстанські архіви досить складно. Партизани часто перебільшували масштаби, організаційну приналежність і значення архівів, які виявляли. До того ж, через лакуни в мізерній актуалізованій джерельній базі бракує альтернативних даних для порівняльного аналізу.

Потребує додаткових студій питання, куди молдавські з’єднання передавали повстанські архіви, які знаходили на своєму шляху. Після того, як 2 МРПЗ 22 січня 1944 р. дало знати УШПР (надіслало радіограму) про документи бандерівців, знайдені в колонії Красільно, адресат наказав спрямувати найцінніші документи до Києва³⁹. 25 січня керівник УШПР Т. Строкач уточнив, звернувшись до Я. Шкрябача і Чебана: “Важливі документи і главарів-керівників із числа полонених бандерівців спрямуйте Київ Український Штаб”⁴⁰ (тобто – в УШПР). А от документальні знахідки на Вербо-вецьких хуторах шкрябачівці вже передавали секретареві Рівненського обкому КП(б)У В. Бегмі⁴¹. “Списки складів, бендерівських керівників, рядових і багато інших документів”, які на початку лютого 1944 р. виявили в Лановецькому та Збаразькому р-нах Тернопільщини, вони надіслали до Рівненського управління НКВС (“Ровенському НКВД”)⁴². Туди ж передали списки заготівель харчів (“все, до спирту та ниток включно”) по селах, знайдені на підводі “господарника на два райони” УПА. Цей транспортний засіб зупинили на заставі села Темногайці Шумського р-ну Тернопільщини 6 лютого⁴³. Певно, 1 МРПЗ переслало в НКВС й оунівську інструкцію, в якій не

³⁴ Патриляк І. “Встань і борись! Слухай і вір...”: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.). – Львів, 2012. – С. 326.

³⁵ АСПО РМ. – Ф. 3280. – Оп. 1. – Спр. 1073. – Арк. 118.

³⁶ Там само. – Спр. 83. – Арк. 167.

³⁷ Там само. – Спр. 78. – Арк. 72.

³⁸ Там само. – Спр. 172. – Арк. 155 зв.

³⁹ ЦДАГО. – Ф. 62. – Оп. 1. – Спр. 1512. – Арк. 62.

⁴⁰ Там само. – Спр. 1466. – Арк. 35.

⁴¹ АСПО РМ. – Ф. 3280. – Оп. 1. – Спр. 1073. – Арк. 114.

⁴² Там само. – Спр. 120. – Арк. 58.

⁴³ Там само. – Спр. 1073. – Арк. 120.

Бої та сутички між українськими повстанцями та радянськими “молдавськими”...

рекомендувалося воювати з радянськими партизанами й наказувалося добре ставитися до червоноармійців. Даний документ було знайдено 8 лютого⁴⁴. А 11 лютого шкрябачівці й андріївці спільно з представниками з'єднання М. Шукаєва відправили до 274-ї дивізії, яка перебувала в тилу Червоної армії, “цілий мішок документів бендерівських штабів”⁴⁵.

Упродовж протистояння з бандерівцями молдавани забирали в них величезну кількість матеріальних ресурсів. Так, наприкінці січня 1944-го у с. Коханці “червоні” пограбували кілька криївок (з кожної витягли по 300–500 пудів вівса чи пшениці), виявили по одній криївці з патронами, білизною (понад 300 пар) і ліками⁴⁶. Тоді ж, у лісі між хутором Осиковим і с. Ситним (Радивилівський р-н Рівненської обл.), на упівському кустарному м'ясопереробному підприємстві шкрябачівці “розжилися” м'ясними тушами, бочками зі смальцем, ковбасами та маслом⁴⁷. 1 лютого дізналися, що в с. Рішнівці Збаразького р-ну Тернопільської обл. бандерівці вичиняють шкіри. Через два тижні в с. Борсуках чи с. Ванжулові андріївці виявили націоналістичний склад із продовольством та спорядженням⁴⁸. Одна зі стрілецьких бригад 1 МРПЗ у с. Плисках Лановецького р-ну реквізувала два місткі продовольчі склади УПА – з хлібом, фуражем та іншими продуктами, двома тоннами солі, двадцятьма комплектами маскувальних костюмів і білизни (це сталося 16 чи 17 лютого)⁴⁹. 13 лютого в с. Шумбарі й 18 лютого в с. Переморівці на Шумщині військові 7-го батальйону 1 МРПЗ витягли з 4-х націоналістичних складів: 130 пар білизни, 200 м полотна, 3,5 т борошна, 6 т пшениці, 6 т ячменю, 3,6 т вівса, 2 т жита, 1 т пшона, 1,5 т гороху, 500 кг яблук, а також сухарі, сіль, 50 кг камбали, 15 кожухів, 6 півкожухів, 8 костюмів, 5 пар чобіт, 2 радіоприймачі⁵⁰. Упродовж 13–28 лютого в районах сіл Дермота (?), Серни (?), Бущі (?), Андрушівки та Малих Садків Шумського р-ну Тернопільщини, в тамтешніх бандерівців МРПЗ викрало 180 коней, 120 голів великої рогатої худоби і 25 свиней⁵¹. У Борщівці Лановецького р-ну 16 лютого 1 МРПЗ забрало в бандерівців кілька підвід із продовольством⁵². 27 лютого андріївці витягнули зі сховків у с. Стара Гута на Шумщині чотири тонни зернових (2 – жита, 2 – вівса) та білизну⁵³. Також кілька “бандерівських складів” розкрили 6 березня в селі Руській Гуті⁵⁴. Із 5 по 10 березня в одному лише селі Борщівці на Лановеччині молдавани викрали з 22-х упівських криївок 67 тонн фуражного зерна⁵⁵. 14 березня в селі Переморівці на

⁴⁴ ЦДАГО. – Ф. 62. – Оп. 1. – Спр. 1512. – Арк. 130.

⁴⁵ АСПО РМ. – Ф. 3280. – Оп. 1. – Спр. 1073. – Арк. 121.

⁴⁶ Там само. – Арк. 104; Спр. 120. – Арк. 55 зв.

⁴⁷ Там само. – Спр. 1073. – Арк. 109.

⁴⁸ Там само. – Спр. 83. – Арк. 167.

⁴⁹ Там само. – Спр. 78. – Арк. 72.

⁵⁰ Там само. – Спр. 72. – Арк. 63.

⁵¹ Там само. – Спр. 83. – Арк. 90.

⁵² Там само. – Спр. 70. – Арк. 92.

⁵³ Там само. – Спр. 83. – Арк. 90.

⁵⁴ Там само. – Спр. 126. – Арк. 14.

⁵⁵ Там само. – Спр. 83. – Арк. 90.

Тернопілля андріївці заволоділи 12-ма повстанськими складами, у 10-х із яких лежали зерно та фураж, в одному – харчі, ще одному – різні речі⁵⁶.

Більшу частину знайденого радянські партизани залишали собі, дещо надсилали підрозділам Червоної армії в зоні своєї діяльності, а решту, з пропагандистською метою, віддавали місцевим селянам. Для прикладу, 115 коней, 28 підвід із упряжжю – майно, вкрадене в українських націоналістів – андріївці 10 березня передали в с. Переморівці Шумського р-ну для потреб 28-го стрілецького корпусу 1-го Українського фронту. 16 березня для потреб цього ж підрозділу вони спрямували велику кількість зернових (9,8 т ячменю, 8,2 т вівса, 7,3 т жита, 7 т пшениці, 5,8 т гречки) й 1,5 т борошна. Все це знайшли у сховках українських націоналістів на Лановеччині⁵⁷.

Загалом, протиповстанська діяльність 1 та 2 МРПЗ у південній частині Великої Волині різко сповільнюється наприкінці лютого – на початку березня 1944 р., через “відкочування” лінії радянсько-німецького фронту далі на захід і невдалу власну тактичну поведінку. Українські повстанські підрозділи подалися в західному напрямку, щоб оперувати у міжфронтівій зоні та виходити звідти рейдами у ворожі тили, а от молдавські партизанські з’єднання, які мали діяти подібним чином, туди так і не вирушили. 2 МРПЗ закінчило бойову та диверсійну роботу в Україні, зустрівшись із підрозділами Червоної армії в с. Руській Гуті на Шумщині 28 лютого 1944-го. Інше молдавське формування, на чолі з В. Андреевим, 29 лютого вийшло з німецького оточення й зосередилося в північній частині Тернопільщини. До середини березня воно теж фактично припинило свою діяльність в Україні.

Володимир Ковальчук (Київ). Бої та сутички між українськими повстанцями та радянськими “молдавськими” партизанськими з’єднаннями (південна Волинь, кінець 1943 – початок 1944 р.)

У статті йдеться про специфіку протистояння між українськими повстанцями та радянськими молдавськими партизанськими з’єднаннями на порубіжжі Рівненської та Тернопільської областей наприкінці 1943 – на початку 1944 рр. Більшість документів із Архіву суспільно-політичних організацій Республіки Молдова, які складають основу джерельної бази дослідження, проаналізована вперше.

Ключові слова: Українська Повстанська Армія, Організація українських націоналістів, Перше радянське молдавське партизанське з’єднання, Друге радянське молдавське партизанське з’єднання, порубіжжя, Волинь, Рівненська область, Тернопільська область.

Владимир Ковальчук (Київ). Бои и столкновения между украинскими повстанцами и советскими “молдаванскими” партизанскими соединениями (южная Волинь, конец 1943 – начало 1944 гг.)

В статье идет речь о специфике противостояния между украинскими повстанцами и советскими молдаванскими партизанскими соединениями на пограничье Ровенской и Тернопольской областей в конце 1943 – в начале 1944 гг. Большинство документов из Архива общественно-политических организаций Республики

⁵⁶ Там само. – Спр. 172. – Арк. 155 зв.

⁵⁷ Там само. – Спр. 72. – Арк. 69.

Бої та сутички між українськими повстанцями та радянськими “молдавськими”...

Молдова, составляющих основу источниковой базы исследования, проанализированы впервые.

Ключевые слова: Украинская Повстанческая Армия, Организация украинских националистов, Первое советское молдаванское партизанское соединение, Второе советское молдаванское партизанское соединение, пограничье, Волынь, Ровенская область, Тернопольская область.

Volodymyr Kovalchuk (Kyiv). **Battles and Skirmishers between the Ukrainian Insurgents and the Soviet Moldovian Partisan Units (Southern Volhynia, End of 1943 and Early 1944)**

The article deals with the specifics of confrontation between the Ukrainian insurgents and the Soviet Moldovian partisan units on the borders of Rivne and Ternopil regions at the end of 1943 and early 1944. The majority of the documents are analyzed for the first time. Most of them are preserved in the Archive of the Social and Political Organizations of the Republic of Moldova.

Key words: Ukrainian Insurgent Army, Organization of Ukrainian Nationalists, First Soviet Moldovian partisan unit, Second Soviet Moldovian partisan unit, borders, Volhynia, Rivne region, Ternopil region.